

Ferencz László: A belgyógyászati diagnosztika kézikönyve (I-IV kötet). Könyvismertetés.

Erdélyi Múzeum Egyesület Kiadása, Kolozsvár 2002-2005

Ferencz László: A belgyógyászati diagnosztika kézikönyve (I-IV kötet) – Manualul semiologiei medicale (vol. I-IV).
Prezentare de carte

Ferencz László: A belgyógyászati diagnosztika kézikönyve (I-IV kötet) – Textbook of diagnosis in internal medicine (vol. I-IV).
Book review

Ferencz László négykötetes munkáját – megtisztelő feladatként – csak a legnagyobb elismerés hangján lehet ismertetni, értékelve azt, hogy a szerző milyen hatalmas adat- és anyag-tömeg feldolgozására vállalkozott. A mű, mint kézikönyv, páratlanul minősíthető a magyar orvosi irodalomban és méltó reprezentánsa az erdélyi orvosi iskolánknak.

A címbe foglalt „kézikönyv” fogalom világosan tükrözi a szerző szakmai szándékát: nem tankönyvet alkotott, mert óriási anyagát memorizálni, „megtanulni” szinte lehetetlen, bár megfelelő ismeretszerzésre is alkalmasnak minősíthető, ha a tanulmányozó ügyel arra, hogy ne vesszen bele a rész-adatok, jelek és szindrómák tömkelegébe. Azonban a könyv alapvetően a belgyógyászati (és nem csak!) gyakorlatban felmerülő problémák, diagnosztikai nehézségek megoldásában segít, amikor is az orvos „kézbe veszi” a könyvet és áttanulmányozza az oda vonatkozó passzusokat.

A szokványos diagnosztikai művektől eltérően több problémakörnél találkozunk igen alapos, új adatokra támaszkodó anatómiai, fiziológiai-fiziopatológiai bevezetéssel és „up-to-date” adatokkal a cytologiai, enzimologiai, mikrokémiai, molekuláris és immunológiai viszonyokat illetően. Dicséretes, hogy hasonló tendencia több társszerző munkájában is megtalálható. Ugyancsak érdeme a műnek, hogy a szervrendszerek diagnosztikáját minden fejezetnél a paraklinikai (sokszor nálunk még nem uzuális, modern) vizsgálatok részletes elemzésével zárja.

A következőkben igyekszünk röviden áttekinteni a kézikönyv egyes kötetének tartalmát.

Az első kötet két fejezetet ölel fel: a nagyobb részt kitevő általános diagnosztikát és a mozgásszervi betegségek diagnosztikáját. Az első rész az orvos-beteg kapcsolat egyes kérdéseinek tárgyalása után az általános – nagyobb-részt szubjektív – tünetek részletezésével foglalkozik. A 29 tünetet felölelő részből külön említést érdemel a fájdalom problematikájának szentelt szakasz, s ebből is kiemelkedő a fejfájásra vonatkozó, terjedelmes, szinte monografikus részletezésű tanulmány. A további, klasszikus szemiológiai problémákat felölelő rész után újdonságként egyfelől az immunhiányos állapotokról, másfelől pedig a szabad gyökök jelentőségéről számol be átfogó módon a szerző. A következőkben az objektív vizsgálat általános vonatkozásai után a testfelszín és az egyes testtájak vizsgálatával foglalkozik a könyv, ismét olyan részletezésekbe bocsájtkozva, amelyek nem voltak velejárái eddig a szemiológiai tankönyveknek. Ilyen szempontból úttörő munkának minősül pl. a bőr és nyálkahártyák vizsgálatával foglalkozó, 100 oldal

meghaladó fejezet, amely az ismeretanyag mennyiségét és minőségét tekintve akár egy dermatológiai szakkönyv díszére válna. Hasonlóképpen minősíthető a nyirokrendszer, valamint a szem vizsgálatának tárgyalása is.

Az első kötet második részében a szervrendszerek részletes diagnosztikájának tárgyalását kezdi el a szerző. Munkája ebben a vonatkozásban is úttörő jellegű, hiszen a belgyógyászati szemiológia egyik „mostohagyermekének”, a mozgásszervi betegségeknek szenteli az első, rendkívüli igényességgel összeállított fejezetet, amely reumatológia és ortopédia szakorvosi követelményeinek megfelelő ismeretanyagot dolgoz fel. Komplex tanulmány a gyulladásos ízületi megbetegedések tárgyalása, de hasonlóképpen figyelemre méltó – hogy csak egyes részeket említsünk – a myopathiák vagy az egyes testtájak mozgásszervi szindrómák részletezése is.

A második kötet a légzőszervi betegségek és a vérkeringés betegségeinek diagnosztikájával foglalkozik. Előbbit kevésbé ismert (pl. a tüdők anyagcsere-folyamatait illető) adatokat is tartalmazó rész vezet be. A tünetek tárgyalása során figyelemre méltó a mellkasi (főleg musculoskeletális) fájdalom gyakorlati értékelése és a nehézlégzés kórtanának és típusainak taglalása. A felső és alsó légutak betegségeire vonatkozó rész komplex etiopatogenetikai tanulmány; kiemelkedik az obstruktív pneumopátiák és az asthma bronchiale tárgyalása. A pneumoniák patológiáját, etiológiáját és klinikai-radiológiai vonatkozásait magas szinten mutatja be; helyelközzel a terápia problémáira is utalva. Jól áttekinthetőek a tüdődaganatok és az interstitialis tüdőbetegségek, „novum” a felnőttkori respiratorikus distress-, valamint az alvási apnoe-szindróma ismertetése.

A szívbetegségek fejezete képezi a szerző legalaposabban átgondolt és legnagyobb terjedelemben tárgyalt témáját, amit ennek megfelelően részletes, sok új adatot tartalmazó anatómiai-élettani tanulmány vezet be. Az anamnézis kapcsán a legkülönbözőbb, szívbetegséggel kapcsolatos körképekkel és szindrómákkal találkozunk. Komplex tanulmány a billentyűhibák klinikuma (kiemelkedő a mitralis prolapsus problémája), ugyanez vonatkozik az igen részletesen tárgyalt veleszületett szívhibákra is. Az ischaemiás szívbetegségek jól részletezett keretében figyelmet érdemel az ép coronariák melletti angina, de némileg problematikusnak tűnik az instabil angina osztályozása (529 oldal). Igen alaposan és körültekintően kidolgozott a myocardium infarctus, bár kissé nehézkes a Forrester szerinti hemodinamikai osztályozás. Újdonságként kerül tárgyalásra a postinfarctusos remodellálás és a reperfüzió patológiája. Részletesen foglal

kozik a myocarditisek etiológiájával, majd igen hasznosan a primer (dilatativ, hipertrofias és restriktív), valamint a szekunder (főleg endokrin betegségek és gyógyszerek okozta) cardiomyopathiákat mutatja be. Gyakorlati fontosságú a ritmuszavarok tárgyalása; a szerző az EGK eltérések igen pontos leírásával igyekszik a görbe-illusztrációk hiányát pótolni. Igen jól kidolgozott, sok elméleti és gyakorlati vonatkozással (sürgősségi állapotok, kiegészítő vizsgálatok) a hypertonia fejezet és különösen értékes a tüneti hypertoniák precíz részletezése. A szívelégtelenség kimerítő tárgyalása mellett az atherosclerosis kérdése és a pulmonalis hypertonia érdemel különösebb figyelmet.

A kötetet a perifériás érbetegségek tünettenének rövid összefoglalása zárja (Brassai Zoltán tollából).

A harmadik kötetet a tápcsatorna betegségeinek diagnosztikája nyitja. Részletesen foglalkozik a fájdalommal (figyelemre méltó az extraabdominális eredetű fájdalom részletezése) és a dysphagiával. A nyelöcsőbántalmak keretében a reflux-betegség és ennek kapcsán a nem cardiális eredetű mellkasi fájdalom ismertetése jelentős. A fekélybetegség és a gyomordaganatok fontos és pontos kidolgozása mellett a gastritis vitatott problematikájával is megismerkedhetünk. A bélbetegségeknél a parazitizisokat, a malabsorptiót és a krónikus gyulladásokat (Crohn-betegség, colitis ulcerosa) kell kiemelni.

A májbetegségek keretében fontos az icterusok patogenezise és klinikuma, valamint a portalis hypertensio és a hepatoportalis encephalopathia. Hasznos az acut virushepatitisek rövid, korszerű áttekintése, de a gyakorlat számára fontosabb a krónikus (virusos és nem virusos) hepatitisek, valamint – újdonságként – az autoimmun hepatitisek (elég nehezen azonosítható típusainak részletezése). Riasztó a iatrogén hepatopathiák keretében felsorolt gyógyszerek sokasága (l. még toxikus májártalmak). A májcirrhosis patomorfológiai bevezetése után a szövődményekkel és a fő megjelenési formákkal találkozunk.

A hasnyálmirigy patológia keretében pontos tájékoztatást kapunk az acut pancreatitis (okok, tünetek, szövődmények) és a krónikus pancreatitis eléggé bizonytalan tünettanát illetően. A pancreascarcinoma mellett a nagyszámú, de ritka endokrin daganatok is bemutatásra kerülnek.

Említés történik az ultrahangos diagnosztikáról (írta Fodor Gábor), majd a lép betegségei kapcsán a splenomegaliák osztályozásával és a splenectomia javallataival találkozunk.

Igényesen összeállított fejezet a vesebetegségek diagnosztikája (szerzői Szabó Mónika, Germán Salló Márta). A vesebetegségeket a glomerulopathiák vezetik be; ezek modern (immunológiai) osztályozásaután akut diffúz (streptococcusos és nem streptococcusos) glomerulonephritisek, majd a súlyosságánál fogva jelentős szubakut nephritis leírása következik. A krónikus glomerulonephritiseket illetően igen figyelemre méltó a primér krónikus formák és (többnyire veseponctiót igénylő) differenciáldiagnózisuk ismertetése (ugyanezen kórformák kerülnek tárgyalásra a primér nephrosis szindróma keretében is). A gyakran elmosódott klinikai képpel járó tubulointerstitialis nephropathiák (interstitialis nephritisek) után részletezik az obstruktív uropathiákat, rátérve a fertőzé-

ses eredetűek gyakorlati szempontból igen fontos csoportjára. Tanulságos a toxikus (főleg gyógyszeres) és az ún. analgetikus nephropathia ismertetése. Tárgyalják az anyagcsere betegségekben előforduló és immuneredetű nephropathiákat, valamint a Balkán-nephropathiát. A vascularis nephropathiák (veseinfarctus, renovascularis hypertonia, valamint benignus és malignus nephrosclerosis) után a terhességi és cukorbeteg-nephropathia következik. Részletesen kidolgozott és nagyon hasznos a heveny és idült veseelégtelenség klinikuma.

A negyedik kötetet a táplálkozási- és anyagcsere-betegségek vezetik be. Részletesek és tanulságosak a zsírsanyagcsere primér és szekunder zavarai, valamint a hiperlipémiák típusai és tünetei. Az ásványianyagcsere zavarok után fontos a dehidráció három formájának és a sav-bázis egyensúlyzavaroknak a tárgyalása.

A cukorbetegséget röviden, gyakorlati szempontból kielégítően ismerteti Szabó Mónika.

Az idegrendszeri betegségek fejezete a belgyógyász számára túlméretezettnek tűnik, de a jelek, tünetek és szindrómák sokasága a neurológiával foglalkozó számára bizonyára hasznos. A fájdalom szindrómák között a pszichogén és a végtag fájdalom leírását említhetjük. A neuropathiás-neuritisek belgyógyászati vonatkozásaik miatt érdelemesegek, ami részben az ataxiás tünetcsoportra is vonatkozik. A hyperkinetikus szindrómák tünetei közül a tremor, a chorea és a nyugtalan láb, a hyperkinézises kórképek közül a Parkinson szindróma és kór említhető. A konvulziós tünetcsoporton belül jelentősek a nem-epilepsziás görcsrohamok. A cerebrovascularis károsodás tüneteivel járó belgyógyászati kórképek bemutatása is hasznos.

Az autoimmun betegségek keretében (szerző Kelemen Piroska) a kollagenozisok (SLE, Sjögren, dermatomyositis, sclerodermia), a kevésbé ismert (pl. Kawasaki-betegség) és ritkább (pl. Takayasu-arteritis) kórképek pontos leírása mellett – igen hasznosan – felsorolja az említettek diagnosztikai kritériumait is.

Az endokrin betegségek diagnosztikája bővebben tárgyalja a hypophysis eredetű betegségeket és – főleg – a gyakori pajzsmirigy kórképeket, valamint a parathyreoidea betegségeit. A mellékvesét illetően inkább a kéreg hypo- és hyperfunkciójával foglalkozik.

A haematológiai betegségek (a fejezet szerzői Benedek István, Dósa Géza, Farkas László) gondosan kidolgozott diagnosztikájának bevezetője tárgyalja a haemopoiesis modern adatait, majd részletezi a vörösvérsejt képződést és annak osztályozását, rátérve az anaemiák tünettanára. Ezek osztályozása után részletesen tárgyalja a vashiányos anaemiákat, a makrocytás anaemiák keretében a megaloblastos anaemia perniciosát, az örökletes és szerzett (immun és nem immun) anaemiákat, a számos thalassaemia típust, majd a sarlósejtes anaemiát és végezetül az aplastikus, az újszülöttkori és a terhességi anaemiákat. A krónikus granulomatosis betegség után a neutropeniák etiológiai formái és az agranulocytosisok (valamint az azt okozó gyógyszerek) következnek. Figyelmet érdemel a lymphocyták modern felfogásban történő tárgyalása és immunológiai szerepük ismertetése, majd a lymphocytaszám változásait

és az immunválasz igen bonyolult károsódásait tárgyalják.

A malignus haematológiai betegségeket a monoklonalitás elve és annak igényes bizonyítása vezeti be. A myelodyspláziás szindróma és annak prognosztikailag jelentős alcsoportjai után az akut myeloid-lymphoid leukaemiák klinikumát és a diagnosztika bonyolult lehetőségeit taglalják. A myeloproliferatív kórképeket a myeloid leukaemia és annak blastos transzformációja vezeti be. A polycythaemia rubra vera mellett az elkülönítendő relatív polycythaemiákat, majd a myelofibrosist vizsgálják. A malignus lymphomák keretében a Hodgkin-kór után bővebben foglalkoznak a non-Hodgkin lymphomák bonyolult csoportjával, a legújabb REAL-konceptió szerint tárgyalva ezeket. A fejezetet a monoklonális gammopátiák, valamint a myeloma multiplex és annak prognosztikai kritériumai zárják.

A haemostatikus zavarok fejezete (írta Nagy Attila) a fiziopatológiai bevezetés után előbb a vasculopathiákkal, majd a thrombocytarendellenességek okozta zavarokkal foglalkozik, majd rátér a coagulopathiák, fibrinolysis és thrombophilia leírására is.

A klinikai laboratóriumi diagnosztika (Nagy Attila munkája) megszívlelendő bevezetése után szervrendszerenként tárgyalja a laboratóriumi vizsgálatokat (helyenként az ún.

pánikértékekre is utalva), majd igen hasznosan betűrendben taglalja a fontosabb laboratóriumi leleteket és azok értékelését.

A kötetet összefoglaló jelleggel a szindrómák, majd a névvel jelölt fogalmak és végül a nemzetközileg használt rövidítések betűrendes jegyzéke zárja (közel 200 oldal terjedelemben).

Befejezésül néhány szó a kézikönyv stílusáról: bármilyen nehéz leírásról, meghatározásról legyen szó, a szerzőnek sikerült világosan, egyszerűen és közérthetően fogalmazni; hasonló igyekezetről tettek tanúságot munkatársai is. A könyv nyelve élvezetes, gördülékeny magyar nyelv. A kézikönyv a használt nomenklátúra szempontjából is iránymutató: a szigorúan latin szakmai nomenklátúra mellett ésszerűen és bátran alkalmazza a közhasználatú magyar fogalmakat, ami fokozza a szerkesztés gördülékenységét.

A könyvek technikai, nyomdai kivitelezése igen dicséretes, külsejük, kötésük is tetszetős. Sajnálható, hogy – valószínűleg technikai okokból – nem találkoztunk a kötetekben ábrákkal, vázlatokkal, főleg az EKG-görbék és röntgenképek hiányolhatók.

Monoki István